

ERKÖLCSI NORMÁK A HAGYOMÁNYOS TÁRSADALOMBAN

– Nagyné Martyin Emília –

Az *értékrend*, az *erkölcs* a hagyományokhoz, szokásokhoz való ragaszkodás mozgatórugója, alakítja, befolyásolja a közösség és az egyén életének minden momentumát. A *viselkedésre vonatkozó szabályok* a több generáción keresztül átöröklött hiedelmek, *előírások*, *tilalmak* által nyernek megerősítést, így az egész közösségre érvényessé válva meghatározzák a közösségben élők magatartásformáit. A paraszti élet belső szabályozó rendjének vizsgálata tehát nem választható el a népi hitvilág és a népszokások témakörétől, de ennél sokkal szélesebb körű, hiszen kapcsolódási pontjai vannak a falusi életforma minden területével, jelenségével.

A *mindennapi érintkezés szabályait* egy adott közösségen belül kialakult, elfogadott, általános érvényűnek tartott *magatartásformák* határozzák meg. A viselkedési szokások betartása a közösséghez tartozás feltétele, ezért ezek elemeit már gyermekkortól elsajátítják. A település „iratlan törvényei” szerint kialakult rend szabályozó tényező, mindenkire érvényes, ezért negatív megítélés alá esnek az ettől eltérően viselkedők.

A *népi etika* témakörébe tartozó jelenségek lényeges elemeinek leírása gyakorta megjelenik a román és a magyar társadalomnéprajzi kutatások eredményeként megszületett tanulmányokban. A néprajzkutatás több jeles személyisége azonban részletes elemzés tárgyává tette e témakört. A paraszti értékrenddel, erkölccsel, magatartással, a jogi népszokásokkal kapcsolatos kutatások főként Erdei Ferenc¹, Luby Margit², Morvay Judit³, Tárkány Szűcs Ernő⁴ és Nagy Olga⁵ a román kutatók közül pedig Mihai Pop⁶, Gheorghe Pavelescu⁷ Petru Ursache⁸, Vasile Crețu⁹, nevéhez fűződnek. A megközelítésmódok, szempontok, feldolgozási módszerek különbözőségei ellenére nyilvánvalóvá vált, hogy a népi etikához kapcsolódó szokások, jelenségek legalább olyan fontos – ha nem fontosabb –, elemei a népéletnek, mint pl. a szokások, hiszen nem csak egyes alkalmakhoz, ünnepekhez, helyzetekhez fűződtek, hanem meghatározták, és napjainkban is befolyásolják az egyének és közösségek mindennapjait.

---

¹ Erdei Ferenc, 1982.

² Luby Margit, 1935.

³ Morvay Judit, 1981.

⁴ Tárkány Szűcs Ernő, 1981.

⁵ Nagy Olga, 1989.

⁶ Pop, Mihai, 1976.

⁷ Pavelescu Gheorghe, 1971.

⁸ Ursache Petru, 1998.

⁹ Crețu Vasile, 1980.

A hazai román közösségek zártáguk, mentalitásbeli különbségeik következtében sajátos képet mutatnak a paraszti értékrend, erkölcsi normák vonatkozásában is. Ezt támasztja alá az a néhány tanulmány, amely érintőlegesen ugyan, de kapcsolódik ehhez a témakörhöz (pl. illemszabályok a táncházban, a párválasztáshoz kapcsolódó magatartásformák¹⁰, a gyermek helye a paraszti közösségben¹¹).

A kutatás célja a hazai román közösségek értékrendszerének vizsgálata, az erkölcsi megítélések, illemszabályok, viselkedésnormák alakulásának és változásának elemzése, valamint a változásokat előidéző tényezők meghatározása.

A témakörrel kapcsolatos információkat szinte minden, a közösséghez tartozó egyéntől kaphatunk. Az adatok gyűjtése és feldolgozása azonban csak látszólag tűnik egyszerűnek, hiszen az egyének és a közösség életének sokszor a legintimebb szférába tartozó, olykor titkolandó vagy szégyellni való rétegeit is érinti. Tulajdonképpen arról van szó, hogy a viselkedési normák a népelet azon rétegének elemei, amelyekre nem lehet direkt módon egyszerűen rákérdezni, hanem a különböző témakörökre vonatkozó hosszabb elbeszélések alapján lehet ezek lényegét megfogalmazni. Sokszor nincsenek is meg a tájnyelvben a kérdésekhez megfelelő kifejezések. Természetesen a legmegbízhatóbb támpontot az jelenti, ha az adott közösséget belülről ismerjük, annak tagjaként megtapasztalhatjuk a viselkedés és a közösségi értékítélet egy adott időperiódusban érvényes összefüggéseit.

A vizsgálódásokat településenként volt célszerű elvégezni, hiszen az adott település viszonyainak jellemző alaptényezői valamilyen formában befolyással vannak az erkölcsi normák jellegére. Ilyen, a közösség szempontjából meghatározó tényezők a lélekszám, a vallási és etnikai megoszlás, a jellemző foglalkozási ágak, az életszínvonal, a művelődési állapot, a társadalmi viszonyok, a település földrajzi környezete, várostól való távolsága és legfőképpen az ott élők vagyoni helyzete.

Természetes, hogy társadalmi-gazdasági vonatkozásban egy település lakossága nem homogén. Míg a különböző szokásokat és hiedelmeket azonos módon gyakorolták a közösség tagjai – leszámítva az anyagi helyzetből adódó esetleges különbségeket –, addig az erkölcsi normákat más-más megközelítésből látják, ezek érvényessége is különböző az adott személy társadalmi-gazdasági helyzete függvényében. A gyűjtés során is figyelemmel kell lennünk a téma többszintű megközelítésére. Másként ítélik meg az erkölcsi szabályokat a különböző korosztályokhoz tartozók, de különbözhetnek a vélemények abból adódóan is, hogy az adott közösség mely rétegéhez tartoznak a megkérdezettek (pl. értelmiségiek, mesteremberek, földművesek, alkalmazottak, stb.). Nem hagyható figyelmen kívül az a tényező sem, hogy milyen az adott személyek kötődése a településhez, hiszen egészen másként viszonyul a viselkedési szokásokhoz az, aki végig a településen élt, mint aki időszakosan távol volt (pl. naponta eljár dolgozni), vagy aki több éve elköltözött, de családjához, falujához kötődik még érzelmileg, ezért elfogadja és önmagára érvényesnek tekinti az előírt normákat.

Igen nehéz feladat a vizsgált témakör alappilléreinek megjelölése, a rendszerezett tematika összeállítás, ugyanis ez folyamatosan bővíthető, mivel a közösségi értékítélet nyomon követi az egyén helyes és illetlen cselekedeteit.

¹⁰ Hoțopan Alexandru, 1997. p. 103–126.

¹¹ Nikula Stella, 1997. p. 32–46.

Az eddigi gyűjtések alapján a következő tematikai csoportok rajzolódnak ki a népi erkölcs vizsgálata kapcsán:

- *Korra, nemre, családi állapotra vonatkozó meghatározottság a viselkedésben (a gyermekek belenevelődése a közösség életébe, az idősek tisztelete, megszólítási és köszöntési módok, az asszonyok szerepe a család életében, a tevékenységi típusok nemenkénti elosztottsága, rokonsági fokozatok, az özvegyek, elváltak, árvák helye a falusi társadalmon belül stb.).*
- *A közösség egyes tagjainak megítélése (pl. falusi értelmiségiek, mesteremberek, gyógyítók, boszorkányok, megesezt lányok stb.).*
- *Az idegenek befogadásának szabályai.*
- *A más nemzetiségekkel való együttélés normái.*
- *Szokásokhoz, ünnepekhez, jeles alkalmakhoz kötődő illemszabályok (táncillem, helyes magatartás a vendégségben, a táplálkozás illemszabályai, böjti étkezésekre vonatkozó szigorítások stb.).*
- *A szerelmi élet megítélése, szexuális nevelés a hajdani és mai társadalomban.*
- *A párválasztáshoz kötődő viselkedésnormák.*
- *A gyermekágyas asszonnyal és az újszülöttel kapcsolatos viselkedési szokások.*
- *A halottak tisztelete, viselkedési szabályok a temetési szertartáson, gyász.*
- *A templomi viselkedésre vonatkozó elvárások.*
- *Az erkölcsös és illetlen öltözködés, szépségápolás.*
- *Utcai viselkedés, pletyka, verekedés, csúfolódás.*
- *Az illem elleni vétségek (pl. erkölcstelenség, hűtlenség, káromkodás, tolvajlás, stb.) népi büntetésformái (csúfolók, kinézés, elűzés, kitagadás stb.).*
- *A viselkedési normákra utaló adatok a népköltészeti alkotásokban (szólások, közmondások, csúfolók stb.).*

Mindezeket a témaköröket a múlt és a jelen bemutatásával, vagyis változásában érdemes vizsgálni, különös hangsúlyt helyezve azokra a jelenségekre, tényezőkre, amelyek az értékrend egyes elemeinek megtartását, illetőleg a változásokat előidézték.

A téma komplexitása nem teszi lehetővé ennek kifejtését a teljesség igényével, ezért csupán néhány méhkeréki példával próbálom meg érzékeltetni a morális értékrend fő elemeit. (A kétegyházi és pusztatollakai kutatások, a falvak jellegének különbözőségei miatt sok vonatkozásban a méhkerékitől teljesen eltérő konklúziókhöz vezettek, ezért ezekre most nem kívánok kitérni.)

Méhkeréken alapvető erkölcsi norma volt a szülő és általában az *idős emberek tisztelete* és ennek kifejezőmódjai. A szülőket (*tatã, mamã, maicã*) a tisztelet jeleként szigorúan magázták. Az idősebb testvért (*bace, nanã*) is magázni illett, s ezt a formát felnőtt korig megtartották a fiatalabb testvérek a házas társaikkal együtt. A nagyszülőket (*tatã bătrîn, maicã bătrînã*) a család minden tagja magázta, nekik járt a legnagyobb tisztelet, s csak az utóbbi években terjedt el, hogy az unokák tegeznek a nagyszüleiket. Az idős emberek sokszor egymás között is magázódtak. A házas társak viszont tegeznek és keresztnevükön szólították egymást. Általános volt a rokonsági viszonyok megjelenítése a megszólításban, pl. *vãru, verișanã, nãnaș, nãnașe, finu, finã*.

A *köszönési formák* a napszakknak megfelelőek voltak (*Bunã dimineața! Bunã ziua! Bunã sara!*), búcsúzaskor a *Sãnãtate bunã!* (Jó egészséget!) *Noapte bunã!* (Jó éjszakát!) volt az általános, de a tanítóknak és a papnak egészen az 1950-es évekig a *Sãrut mîna*-val

(Keziticsókolom!) köszöntek a gyerekek. A fiatalok körében használt napszaknak megfelelő köszöntési formákat valamint a *Noroc mă!* (Szerencsét!) *Hé!* kifejezéseket igen későn, az utóbbi évtizedekben váltotta fel a *Szervusz!* majd a *Szia!* illetve az időseknek addresszált *Csókolom!*

A köszönés nagyon rideg, esetenként sértő formájának számított az egyszerű *Jó napot!* forma. Feltehetőleg a közösséghez tartozás jeleként értelmezhető, hogy a napszaknak és a helyzetnek megfelelő kérdésekkel kellett barátságosabbá, bizalmasabbá tenni a köszönési formát. Ilyen általánosan előforduló formulák a következők: *Noa, da te-ai sculat?* (Felkeltél?) *Acasă sinte?* (Otthon vannak?) *Da-nde-ai fost?* (Hol voltál?) *Vii?* (Jössz?) *Meri?* (Mész?) *Da-nde meri?* (Hová méész?) *Noa, da ce faci?* (Mit csinálsz?) *Mai lucri?* (Dolgozol?) *Aice sinte?* (Itt vannak?) stb. A kérdésekre adott válaszok is sztereotíp formulák: *Da p-aci numa.* (Hát csak itt.) *Mărg, vii și Dumneta?* (Megyek, jön maga is?) Ezek a köszöntési formák gyakran kisebb párbeszédékké alakulnak. A közösség minden tagjának alkalmazkodnia kellett és kell mindmáig ehhez a kommunikációs formához, mert ellenkező esetben beképzeltséggel, rátartisággal vádolható. A köszönést egyéb gesztusokkal is nyomatékosíthatták, pl. a fejfedő felemelésével vagy kézfogással. A férfiak üdvözléskor kezet fognak egymással, a nőkkel viszont nem, mert az bizalmas, szerelmi kapcsolatra utal. Érdekes, hogy ugyanakkor megengedett volt a lányok különböző testrészeinek megpaskolása üdvözlésképpen.

Társadalomnéprajzi megközelítésben fontos szempont a *családoknak „fajtáknak” a falu lakossága általi megítélése*, mely esetében elsődleges szempont volt az adott család anyagi helyzete. Számított azonban a családtagok ügyessége, dolgossága, a családi porta rendezettsége, a lakóház állapota, ami mind kihatással volt a családhoz tartozó házasulandó megítélésére. Megbecsülés övezte a földműveseknél rangosabbnak számító mesterseégeket űzőket (traktoros, postás, vasúti alkalmazott, cipész, borbély, stb.), de rangon alulinak számítottak az alkalmi bérmunkások, csúrhések, csordások. Kiemelt megbecsülése volt a falusi értelmiségieknek, a tanítóknak és a papnak, akiknek a *Domnu învățător*, *Domnu Părinte* megszólítás dukált gyermektől és felnőttől egyaránt.

Minden, az *elfogadottól eltérő magartásforma* (pl. részegség, gondozatlanság, rossz erkölcs) valamint a családokban több generáción át visszatérő betegségek (pl. tüdőbaj, agysorvadás, szellemi sérültség) visszahatott a családtagokra, befolyásolva a fiatalok esélyeit is, az egész családra vonatkoztatott általános értékítéletet vonva maga után.

Külön csoportot képeznek a településre házasodás vagy munkavállalás útján (pl. bábaasszony) került *idegenek*. A századunk közepe táján még mindig erős etnikai és vallási endogámia ellenére a faluba került magyarokat a lakosok befogadták, magyarul beszéltek velük, megadták a kellő tiszteletet, tanácsaikat kikérték. Érzékelhetően rangban fölöttük állóként kezelték. Mindez azonban csak akkor illette meg az idegent, ha az idővel magáévá tette a faluban általános viselkedési szokásokat és nem tanúsított deviáns magatartást.

Méhkeréken mindig is élt néhány cigány család, akik főként tapasztásból, vályogvetésből tartották fenn magukat. Bár a cigányokkal szemben nem volt jellemző a negatív értékítélet, velük nem léptek rangon aluli házasságba. Bármennyire is rendesnek minősítik ezeket a családokat, mégis megfogalmazódik még napjainkban is a magatartásbeli, mentalitásbeli, a dolgokhoz való hozzáállásbeli különbség, amely a településen élő román és cigány lakosságot élesen megkülönbözteti.

Új fejleményként említhetjük a legutóbbi években Romániából áttelepült családok és egyének megjelenését a faluban. Egyre nagyobb számban élnek a településen Romániá-

ból házasodás útján vagy munkavállalás céljából érkezett egyének. Erre a jelenségre jelen dolgozat keretei között nem térhetek ki, de szükség lenne az így kialakult helyzet alapos elemzésére, mert hosszú távon bizonyára befolyással lesz majd a falu etnikulturális képére.

A település lakosságát alkotó kisebb közösségeken túl az *egyén* is mindig a megfigyelések középpontjában állt. A tartósan beteg, az önhibájukon kívül sérült vagy hátrányos helyzetbe került egyéneket a közösség védelme övezte. A szellemi fogyatékosokat például számon tartották, sajnálták, de nem bántották, bár a gyerekek csúfolódását időnként el kellett viselniük. Az árván maradt gyermekek sorsa nem volt könnyű, de nem adták őket árvaházba, lelenche, hanem felnevelték a nagyszülők, testvérek vagy hozzátartozók. Az özvegyen maradtakra külön ki volt élezve a falu szeme és szája.

A családban kialakult szokásrend volt érvényben, amelyen belül minden családtagnak megvolt a maga helye. Külön gondot fordítottak az öreg szülők, a családban lévő betegek gondozására. Általában a lánygyermeknek, vagy fiús családok esetében a menyek volt morális kötelessége a beteg szülő gondozása. A szülők ellátása szigorú törvény volt, a tisztesség legfőbb ismérve, amely alól senki nem akart, de nem is tudott volna kibújni. A beteglátogatás is a szigorúan megtartandó szokásokhoz tartozik még napjainkban is. E gyakorlatnak kétség kívül a hozzátartozók megfelelő bánásmódját ellenőrző szerepe is volt.

Az emberek számára fontos közösségi értékítélet pletykálokodás (*or pletcălit, s-o făcut voarbe*) útján terjedt. Voltak olyan asszonyok – ritkábban férfiak – akiről tudni lehetett, hogy a faluban történt szinte minden eseményt ismernek, s az ezekről szóló történeteket terjesztik. A történeteknek általában volt igazságtartalmuk, de a szájhagyományra jellemző módon gyakran bővültek új elemekkel (*le mai feșteu, făceau din fîntar hărmăsar*). Ezeknek a már igaztalan vádak is tartalmazó, a falu száján terjedő történeteknek a következtében sokszor alakultak konfliktusok a családok vagy egyének között, ugyanis a történetek a terjesztőjük megnevezésével együtt terjedtek, s a sértettek viszontvadászkodással reagáltak.

A *hírek terjedésének* jellemző helyszínei a vasárnapi utcai beszélgetések, a fontosabb események, amelyeken a falu lakosságának nagyrésze jelen volt (istentisztelet, temetés, lakodalom, vendégség, fonó, joc, stb.). A szóbeszédre okot adó helyszínek és cselekmények is igen változatosak. A felnőttek nem sétalgathattak úti cél nélkül az utcán, s a fiatalok is csak meghatározott időpontokban, helyszíneken csoportokban sétalgathattak (*s-o șitălit, s-o preumblat*). A fiatalok elfogadott sétáló helye volt az ún. „*cale tălecilor pîntră cînepi*”, de a szülők által megjelölt időpontban haza kellett érniük. Különneműek csak akkor sétálhattak együtt, ha a közösség előtt köztudottan már összetartoztak (*or umblat, or bătrălit laolaltă*).

A vasár- és ünnepnapok, a *templomba járás* is alkalmas volt a megfigyelésre. Ilyenkor alapvető volt az illendő *öltözködés*. A gazdagabb lányok minden ünnepre (több napos ünnepek esetén az ünnep minden napjára) új ruhát kaptak. Sokszor azért is mentek a templomba, hogy mindenki lássa öltözetüket. Az elbeszélések szerint a szegényebb sorúsúak is tisztán jártak, nem volt példa arra, hogy valaki rongyosan, piszkosan jelenjen meg ünnepnapokon.

Az öltözködési szabályok szigorúak voltak. A lányoknak nem látszódkhatott ki a térdük, nem hordhattak ujjatlan blúzokat, mint ahogyan a férfiak is nyakig gombolt ingben jártak, a legmelegebb időszakokban is legfeljebb az ingük ujját tűrhették fel. Sem férfiak, sem nők nem járhattak fedetlen fővel. A lányok hajának levágása hosszú ideig valóságos

bűnnek számított, hamarabb engedték meg a rúzs, körömlakk használatát – főként a faluból elkerült személyek esetében – mint a rövid haj viseletét.

Minden helynek, helyzetnek, alkalomnak megvoltak az iratlan szabályai, amelyeket már mindenki a gyermekkora során, főként tapasztalati úton elsajátított. *Helytelen magatartásért* a testi fenyítés sem volt ritka mind a családi házban (*îț căpătai dă bătuț*), mind az iskolában (*îț dăde kormös, te pune în jerunț în colț*). A fiatalok szigorú szülői felügyelet alatt voltak, a fiatalság társas életének, párkapcsolatainak szigorú rendszere volt, amelyekről részletesen olvashatunk HOCOPÁN Sándor egyik tanulmányában, így ezekre most nem kívánok részletesen kitérni.¹²

Fontos információszerző alkalomnak számít még napjainkban is a *lagzilesés*. A menyasszony ruhájának minősége, díszítettsége árulkodik a család anyagi jólétéről, sokszor már az árakról is pontos információk terjengenek közszájon. Általában a család faluban betöltött rangjával egyenes arányú a lakodalmas kíváncsiskodók száma. A megfigyelések középpontjában áll a lakodalom résztvevőinek ruházata, a menetben való viselkedése, a fiatal pár és a szülők érzelmei, stb. Természetesen annak is híre ment, milyen bőséges étel- és italkínálat volt az esküvői vacsorán, mennyi ajándékot és pénzt kapott a fiatal pár. Több, a lakodalomban résztvevő fiatal pár kapcsolata azzal vált nyilvánossá, hogy együtt mentek a lakodalomba.

A viselkedési szokások megítélése szempontjából fontos alkalom a *temetési szertartás* is, hiszen ilyenkor a család legintimebb érzései, a rokonok közötti jó és rossz viszony valósággal kirakatba kerülnek. Megfigyelés tárgyát képezhetik például: ki, mennyire sajnálja a családtag elvesztését, és ezt, hogyan nyilvánítja ki; kik a településről már elkerült családtagok hozzátartozói; ki, milyen koszorút, csokrot hozott a temetésre; ki, hogyan siratja a halottat; hányan vannak a temetésen; milyen ruhában jelennek meg; mennyit adtak a templom számára; szépen búcsúztatta-e a pap a halottat; kitől vett végső búcsút a halott, stb. Mindezek a megfigyelések további beszélgetések tárgyát képezik.

Az asszonyokra nézve nagyon szigorú törvény volt a távolabbi hozzátartozók, szomszédok és ismerősök elvesztésekor a hat hétig, közeli rokon, szülő, testvér esetében az 1 évig tartó *gyász*. Az ettől való eltérést még napjainkban is elítélendőnek tartják, sőt a nagy fájdalom kifejezésére nem ritka a másfél-két éves gyász sem, melynek végét általában valamilyen jeles eseményhez kötik (pl. Húsvét, az elhalálozott névnapja, stb.). A hozzátartozók sírjának gondozását is folyamatosan megfigyelik, megszólják azt, aki erről megfélekedzik s nem tesz eleget kötelességének.

A *deviáns magatartásformák* örökös célpontjai voltak a falusi értékítéletnek. Feltűnő, hogy a férfiaknak sokmindent elnéztek, míg a nőket elítélték ugyanazért a cselekedetért. A részegeskedés, verekedés a férfiakra volt jellemző, asszonyokkal ez nem fordult elő. A dolgotalan, részeges, nőekkel foglalkozó férfiak viselkedése kitudódott, bár a család ezeket a dolgokat igyekezett takargatni, titokban tartani. Elítélték a verekedős férfiakat, azokat, akik nem bántak jól a feleségükkel, feltéve, hogy nem volt igazuk, ugyanakkor lenézték azt is, akinél az asszony hordta a kalapot. (*Îe poartă clopu că iel îi papă-lapte.*) Csorbitotta a férfi tekintélyét, ha felesége családjának házába költözött, ami abban is megmutatkozott, hogy születendő gyermekeik az anyai ág ragadványnevét vitték tovább. Nehezen tudott visszailleszkedni a közösségbe, aki lopott vagy egyéb súlyos bűncselekményt követett el – erre

---

¹² Hoțopan Alexandru, 1997. 71–102.

egyébként alig van példa – s ez a negatív értékítélet sokszor a család új generációira is hatással volt.

Az asszonyok valahogyan mindig jobban a figyelem középpontjában voltak. Kitudódtott, ha valaki nem jó gazdaasszony, elítélték a túlcicomázott, nem rangjukhoz, vagy nem az alkalomhoz illően öltözött lányokat, asszonyokat. A legjobban elítélt személyek a rossz erkölcsű lányok voltak (*Vorove satu dă ie, cã-i slăbănoagă*). Az erkölcstelen magatartásnak rögtön híre kelt, hiszen az ilyen lányokat maguk a legények beszéltek ki. A legsúlyosabb esetnek az számított, ha egy hajdon nős férfitól folytatott viszonyt. A rossz erkölcsű lányokat nem vállalták a férfiak nyilvánosan, nem táncoltatták meg őket a *joc*-ban és általában nehezen találtak házasúrsat, bár jellemző volt, hogy a vagyonosabbaknak ezt is jobban elnézték. A családi élet rendje, a már említett szigorú viselkedési szabályok betartása, valamint az általánosan gyakorolt *fujit* (lányszöktetés) szokása miatt a magzatelhajtást végeztető, valamint a megesezt lányok száma nem volt túl magas, de ezek sorsa megpecsételődött a településen. A szeretőt tartó asszonyok cselekedetei sem maradtak titokban, de irántuk a falu elnézőleg viseltetett.

Érdemes még szólnunk azokról a népköltészet részét képező szövegformulákról, amelyek egyikében-másikában megfogalmazódnak az erkölcsi szabályok, az illemre vonatkozó tudnivalók. A szólások, közmondások, rigmusok, tartalmazhatnak a viselkedési normákat érintő szentenciákat. Ezekben, a néha egyedi esetek alapján képződött szövegformulákban a morálra, magatartásra vonatkozó általános érvényű megfogalmazások, értékítéletek terjednek el és hagyományozódnak tovább egy közösségen belül.

Példaként említünk meg néhány a témába illő szólást és közmondást:

Așe-i dă cu alcamuri. Nu-ș plătește nici apa dîn pită. (Nem éri meg a vizet sem a kenyérből. Nem ér semmit a munkája.) N-ajunje o pipă dă bogoi. (Nem ér egy pipa bagót sem. Nem ér semmit.) Nu plătește-on scopit. (Nem ér egy köpést sem. Nem ér semmit.) Ar be și buhaiu lui Sintetru. (Meginná még Szent Péter szűrét is. Mondják a nagyon részeges emberre.) Ș-o băut și chimeșe după iel. (Elitta magáról az inget is. Mindenét elitta.) Nu-i bun nici belit. (Nem jó megnyúzva sem. Mondják a rossz emberre.) Are cap ca o ludaie. (Olyan a feje mint a süttőtök. Nem épelméjű.) Umblă ca cățaua Uanii. (Úgy jár mint Uánának szukája. Mondják a rossz erkölcsű lányra, asszonyra.) Ș-o cîcat cinste. (Elszarta a tisztességét. Nincs már sehol becsülete.) Nu-i iel citov. (Nem tökéletes. Nem épelméjű.) Colbește ca popa cu citelnița. (Füstöl mint a pap a tömjénezővel. Nagy dohányos.) Îi crescut la coada vacii. (A tehén farkánál nőtt fel. Gyenge észjárású, műveletlen.) Gîndești cã-i crescut întră porci. (Mintha a disznók között nőtt volna fel. Mondják a szófogadatlan gyermekre.) Curva nu-și mîncă norocu. (A kurva nem eszi meg a szerencséjét. Mondják, ha egy rossz erkölcsű lány jól megy férjhez.) Dăgraba să-ntâlnește cu zăbava. (A sietség találkozik a késéssel. Mondják, ha két lusta ember találkozik.) Îi on drac mare, numa coarnele i-s hiie. (Ez egy nagy ördög, csak a szarva hiányzik. Csirkefogó.) Îi on drac și jumătate. (Másfél ördög. Gazember.) Acolo ș-o rupt sârăcie picioarele. (Ott eltörte a szegénység a lábát. Mondják a nagyon szegény családra.) Îi sârăc ca vinere d-ingă Paști. (Szegény mint a Nagypéntek. Nagyon szegény.) O murit dă foame cu pita-n bacău. (Éhenhalt kenyérral a tarisznyájában. Mondják a lusta, hanyag emberre.) Gîndești cã-i aruncat dîn furcă. (Mintha villából hányták volna. Mondják a rendetlenül öltözött emberre.) Are-o gură cit o șură. (Olyan a szája mint a pajta. Sokat felesel, vitatkozik.) S-o băgat

în gura satului. (A falu szájára adta magát. Felelőtlen cselekedete miatt szájára vette a falu.) *Îi o hodoroagă mare. (Nagy hadarógép. Szószátyár.)* *Îi tăietă su limbă. (Felvágják a nyelvét. Mondják a szókimondó vagy csúnyán beszélő személyre.)* *Tă plepetește ca melița. (Állandóan kepel mint a tiló. Sok értelmetlenséget hord össze.)* *Vorovește pleve. (Pelyvát beszél. Értelmetlenül beszél.)* *O ține la icoane. (Az ikonoknál tartja. Mondják, ha egy férfi eltartja az asszonyt, anélkül, hogy az dolgozna.)* *Ce-o-nvățat în pruncie, asta ști la bătrînie. (Amit tanult gyermekkorában, azt tudja öregkorában. Mondják az elmaradott, neveletlen idősebb emberről.)* *Îi cam lung la jejete. (Kissé hosszúak az ujjai. Lopós.)* *A lui nu-s tăte cu lapte. (Az övé nem mind tejes. Nem igaz minden, amit mond.)* *N-are telm în cap. (Nincs liszt a fejében. Nem normális.)* *Nu-i la rînd. (Nincs a soránál. Nem tökéletes, nincs észnél.)* *Gîndești că-i crescut în pădure. (Mintha erdőben nevelkedett volna. Neveletlen, nem tud viselkedni)* *Îi pute lucru-n brînci. (Bűzlik a kezében a munka. Nem szeret dolgozni.)* *N-ajunje o ceapă jijerată. (Nem ér egy nyeszlett hagymát. Értéktelen ember.)* *Îi ca o marhă-ncălțată. (Olyan mint egy marha lábbelivel. Mondják a gondozatlanul vagy izléstelenül öltözött személyre.)* *Gîndești că-i miță cu clop. (Olyan, mint a macska kalappal. Mondják arra, aki illetlenül öltözik.)* *Mințește ca pã șreang. (Úgy hazudik, mint a kötélén. Holtáig hazudik.)* *Așe mințește ca popa-n beserecă. (Úgy hazudik mint a pap a templomban. Gátlástalan hazudozó.)* *Așe mințește cum ai bate doauă. (Úgy hazudik, mintha tapsolna. Könnyen hazudik.)* *Cîț is cu nădraji pã tăț i-s draji. (Ahányan nadrágot hordanak, mindet szereti. Mondják a könnyűvérű, sokat udvaroltató lánynak.)* *Să face dă risu satului. (A falu nevetségesévé válik. Mindenki előtt nevetségessé válik.)* *Tă risu te ride. (Mindig a nevetségessé nevet ki. Az gúnyol, aki önmaga is nevetségessé.)*¹³

A rigmusok között is találhatunk ilyen jellegűeket:

Bună iești dă clococit,
ca cioara dă cîrîit.

Fete cu poale-ncipcate
stau la ușe năjucate,
da cile cu chivitură
tătă zua sã scutură.

Mărita-m-aș mărita,
pita n-o știu frămînta.
Pă lopată n-o știu pune,
numa dac-o leg cu fune!
Cîndu-i ș-o pun în cuptor,
treabă-m satu d-ajutor.

Neveste-i care-i nevastă,
nu-i stă rău și sã iubască,
uă cu mine, uă cu altu,
numa și n-o știe satu.

Jó vagy a fortyogásra,
mint a varjú a károgasra.

A lányok csipkés alsósoknyában
Táncolatlanul állnak az ajtóban,
Bezzeg a szegett aljúak
Egész nap táncolnak.

Férjhez mennék, férjhez mennék,
ha kenyeret dagasztani tudnék.
Lapátra tenni sem tudom,
csak ha kötéllel megkötöm.
Mikor tenném kemencébe,
Kell a falu segítsége.

Az asszonymak, ha az asszony,
a szerelmeskedés nem áll rosszul.
vagy velem, vagy mással,
csak a falu meg ne tudja.

¹³ Hoțopan Alexandru, 1974.

Nici aciie nu-i nevastă,
care n-are paie-n pat
și drăguț p-îngă bărbat.

Nici cu gându n-am gândit,
cine m-o batjocorit.
Buruiana dintră cepe,
și gunoiu dintră fete.

Ș-am gândit din minte me,
că nu m-a rîde nime.
Da s-aflar-on blăstămat,
m-o rîs înainte la sat.

Ș-așe zîc vecinele,
că tâte-m beu ghinele.
Și dacă m-oi mînie,
și cocosu m-i l-oi be.

Taci din gură spălătură,
du-te-acasă și-ți mătură!
Că-s painjinii pînă casă
ca șflieru la mîneasă.

Tăt am zîs și m-am jurat,
că n-oi mere sara-n sat,
la neveste cu bărbat.
Dară dracu poate face
și nu iubască ce-i place.

Tăt am băut cîte-oleacă,
și dracu-o fo mai săracă.
Alta nu be pînă moare,
și tă chirpește pă poale.¹⁴

Nem is asszony az,
kinek ágyában nincs szalma,
s férje mellett szeretője.

Nem is gondoltam volna,
ki volt aki engem gúnyolt.
A dudva a hagyma közül,
A trágya a lányok közül.

Azt gondoltam az eszemmel,
hogy nem nevet ki senki sem.
De akadt egy gazember,
Ki a falu előtt kinevetett.

Úgy mondják a szomszédok,
hogy mind megiszom a tyúkjaimat.
Hogyha begorombulok,
A kakasomat is megiszom.

Hallgass mosogatórongy,
menj haza és sepregezz ki!
Mert olyan a pókháló a házában,
Mint a menyasszony fátyla.

Mindig mondtam, fogadkoztam,
nem megyek este a faluba,
férjes asszonyokhoz.
De az ördög tudja azt megtenni,
hogy ne szeresse ami tetszik neki.

Mindig ittam egy keveset,
ettől nem lettem szegényebb.
Más nem iszik haláláig,
Mégis mindig foltozza az alsószoknyáját.

Az említett példák is igazolják, hogy a kutatási téma igen szerteágazó. Az életkörülmények, tevékenységi típusok, valamint a századvégre általánosan jellemző értékrendváltások miatt a magyarországi románok viselkedési szokásai is folyamatosan átalakulnak. Az új életviszonyokhoz alkalmazkodva bizonyos normákat továbbra is érvényesnek tartanak, míg más, korábban szigorú előírások betartásától – főként olyanoktól, amelyek a megváltozott életforma miatt értelmüket veszítették – eltekintenek.

Az egyedi, személyes megközelítésű estekből általánosíthatunk, hiszen – bár családok és egyének életsorsai különböznek – a közösség minden tagja igyekszik tartani magát az íratlan törvényhez, vagy legalábbis ismeri azt. A „*falú szájának*” nagyon erős meghatározó szerepe van, visszahat az egyénre, annak családjára, sőt sokszor évtizedekre előre

---

¹⁴ Hoțopan Alexandru, 1975.

meghatározza az adott család tagjainak megítélését. Fontos volt tehát, hogy jó színben tűnjenek fel a falu előtt, mert ez utódaik boldogulásának zálogát jelentette.

A méhkeréki kutatások igazolják, hogy bármennyire is megváltozott a hagyományos életmód, a meggyökeresedett magatartásformák napjainkig megmaradtak, a közösség értékítélete, a pozitív és negatív cselekedetek megítélése alapvetően nem változott. Még mindig tettenérhetők azok a magatartásformák, amelyek racionálisan nem megmagyarázhatóak, mert alapjuk a közösség elvárásaiban keresendő.

IRODALOM

Crețu 1980.

Crețu Vasile: *Ethosul folcloric – sistem deschis*, Editura Facla, Timișoara, (1980) 217.

Erdei 1982.

Erdei Ferenc: *A magyar falu a mai társadalomban*, Budapest, (1982)

Hoțopan 1974.

Hoțopan Alexandru: Méhkeréki szólások és közmondások Proverbe și zicători din Micherechi, Gyula, (1974) 279.

Hoțopan 1975.

Hoțopan Alexandru: szerk. *Floricele, Strigături din Micherechi*, Giula, (1975) 123.

Hoțopan 1997.

Hoțopan Alexandru: *Jocul duminical și de sărbători*, In: *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 11*. Giula, (1997) 103–126.

Hoțopan 1997.

Hoțopan Alexandru: *„Dala fujitului” la Micherechi* In: *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 11*. Giula, (1997) 71–102.

Luby 1935.

Luby Margit: *A parasztlelet rendje Szatmár megyében*, Budapest, (1935) 232.

Morvay 1981.

Morvay Judit: *Asszonyok a nagycsaládban*, Budapest, (1981) 227.

Nagy 1989.

Nagy Olga: *A törvény szorításában*, Budapest, (1989) 391.

Nikula 1997.

Nikula Stella: *Copii în societatea tradițională românească*, In: *Izvorul*, Nr. 18. (1997) 32–46.

Pavelescu 1971.

Pavelescu Gheorghe: Studii și cercetări de folclor, Editura Minerva, București, (1971) 333.

Pop 1976.

Pop Mihai: Obiceiuri tradiționale românești, București, (1976) 190.

Tárkány 1981.

Tárkány Szűcs Ernő: Magyar jogi népszokások, Budapest, (1981) 901.

Ursache 1998.

Ursache Petru: Etnoestetica, Institutul European, Iași, (1998) 288.

Moral norms in the traditional society

– Mrs. Nagy, Emilia Martyin –

Résumé

Rules of every-day connections are determined by the behaviour norms formed in, accepted by and considered as of general force in the given community. Keeping to the behaviour customs is a condition of belonging to the community, the order formed according to the “unwritten laws” of the settlement is a regulating factor compulsory for everybody, therefore those deviating from them bring themselves under negative discrimination.

Rules concerning the behaviour are strengthened by beliefs, prescriptions, prohibitions inherited from more generations, thus becoming compulsory to the total community they shape the behaviour forms of those living in the community. Therefore the examination of the inner regulating order of the rural life cannot be separated from the topic of folk religious ideas and folk customs but it has a much wider connotation, connecting to all areas and phenomena of the rural style of living.

Owing to its closeness and differences in mentality the Roumanian communities in Hungary show peculiar picture in their scale of values, moral norms. The character of folk ethic is influenced by the factors affecting the relations of the given settlement such as number of population, religious and ethnic distribution, characteristic trade branches, standard of living, state of education, social relations, geographic environment of the settlement, distance from a bigger city, the property status of the population. We have defined as the objective of the research the examination of the scale of values of the Roumanians living in Méhkerék, analysis of the changing moral judgements, conventions, behaviour norms and definition of the factors raising these changes.

Translated by Attila B. Kis

Mrs. Nagy, Emilia Martyin
Erkel Ferenc Museum
Gyula
Kossuth Street 17.
5700